

Xavier Bougarel, Hannes Grandits, Marija Vulesica, ur., *Local Dimensions of the Second World War in Southeastern Europe* (London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019), xi + 281 str.

Ovaj zbornik radova nastao je kao rezultat francusko-njemačkoga projekta o novim pristupima istraživanju Drugoga svjetskog rata u jugoistočnoj Europi. Projekt je trajao od 2014. do 2016. godine.

U uvodnom članku pod naslovom „Local approaches to the Second World War in Southeastern Europe: An introduction” (str. 1–24) urednici zbornika Xavier Bougarel, Hannes Grandits i Marija Vulesica objašnjavaju da su radovi u zborniku potaknuti određenim novim pristupima u europskim historiografijama kada je riječ o proučavanju Drugoga svjetskog rata. To su, primjerice, nova istraživanja o ratnim iskustvima vojnika, o pitanjima opredjeljivanja pojedinaca za određenu stranu u sukobu, kao i o iskustvima određenih zajednica tijekom rata. Zato urednici smatraju da bi naglasak u proučavanju Drugoga svjetskog rata na područjima jugoistočne Europe trebalo staviti na mjesne prilike i promjene do kojih je rat u njima doveo, pa se u tom smjeru kreću i prilozi objavljeni u zborniku.

U prvom dijelu zbornika objavljeni su članci koji se bave stvaranjem određenih specifičnih skupina u okolnostima Drugoga svjetskog rata u jugoistočnoj Europi.

Paolo Fonzi u članku „Heirs of the Roman Empire? Aromanians and the fascist occupation of Greece (1941-1943)” (str. 27–49) prikazuje položaj manjinske arumunjske zajednice u Grčkoj nakon što su tu zemlju 1941. okupirali Talijani i Nijemci. Autor opisuje sve posebnosti te zajednice i težnje pojedinih njezinih predstavnika da, s osloncem na Kraljevinu Italiju, ali i Rumunjsku, ostvare određene političke ciljeve. Tako je dio Arumunja pristupio Talijanima da bi se u sklopu njihovih snaga borili protiv grčkih partizana. No autor upozorava da zbog niza razloga suradnja Arumunja s Talijanima nije bila niti je mogla biti potpuna, kao i da su na opseg te suradnje utjecali raznovrsni čimbenici na terenu.

Daniela Simon u članku „‘The Task of the century’: Local dimensions of the policy of forced conversion in the Independent State of Croatia (1941-1942)” (str. 50–65) bavi se pitanjem prisilnih vjerskih prijelaza Srba pravoslavaca na katoličku vjeru u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) na primjeru Velike župe Baranja, čije se sjedište nalazilo u Osijeku. Autorica daje širi kontekst politike državnoga terora NDH nad srpskim stanovništvom 1941. i u sklopu toga objašnjava i politiku prisilnih, odnosno strahom za egzistenciju potaknutih vjerskih prijelaza ugroženih skupina kao što su bili Srbi i Židovi. Nakon toga autorica se usredotočuje na to kako su državni i ustaški, kao i predstavnici Katoličke crkve na razini jedne velike župe, koja je obuhvaćala veći dio Slavonije, poticali ili/i provodili politiku vjerskih prijelaza srpskoga stanovništva.

Thomas Porena u članku „Forced identities: The use of the category ‘Yugoslav’ to classify inmates in the Mauthausen, Buchenwald and Dachau Nazi concentration camps (1941-1945)” (str. 66–84) na zanimljiv način analizira kako su Nijemci u svojim sabirnim logorima klasificirali zatočenike s područja bivše Kraljevine Jugoslavije, odnosno kada su i zašto neki od njih klasificirani kao „Jugoslaveni”, a u drugim slučajevima kao primjerice „Hrvati”, „Slovinci” ili „Srbi”.

U drugom dijelu zbornika slijede članci s temom mjesne dinamike nasilja. Polymeris Voglis u članku „Controlling space and people: War, territoriality and population engineering in Greece during the 1940s” (str. 87–105) razmatra problematiku nadzora nad prostorom i stanovništvom radi ostvarivanja određenih političkih i vojnih ciljeva. To čini na primjeru Grčke tijekom i neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. Najprije prikazuje bugarsku aneksiju dijelova grčkoga teritorija i bugarsku politiku suzbijanja ustanka i naseljavanja bugarskoga stanovništva na anektirana područja. Zatim prikazuje njemačke operacije protiv grčkih partizana. U njima se nadzor nad prostorom i suzbijanje partizana provodilo i opširnim odmazdama nad civilnim stanovništvom, spaljivanjem sela, da bi se prekinula potpora stanovništva partizanima. Posljednji primjer ostvarivanja nadzora nad prostorom odnosi se na građanski rat u Grčkoj, odnosno borbe između vladinih snaga i Demokratske armije Grčke koju su vodili grčki komunisti. Vladine su snage, primjerice, evakuirale civilno stanovništvo da bi komunističke snage ostale bez njegove potpore i da više ne bi mogle novačiti nove pristaše.

Drago Roksandić u članku „Spatial and temporal logics of violence: The Independent State of Croatia in the districts of Glina and Vrginmost (April 1941 – January 1942)” (str. 106–140) bavi se nasiljem NDH nad srpskim stanovništvom na području kotareva Glina i Vrginmost tijekom 1941. godine.

Janis Nalbadidacis u članku „Dynamics of unrestrained violence: The massacre of Distomo (10 June 1944)” (str. 141–158) daje opširnu raščlambu masakra koji je jedna SS-postrojba počinila nad stanovnicima grčkoga sela Distomo sredinom 1944., kada su pobili više od 220 civila. Pobijeni civili nisu stradali tijekom njemačkih borbi s grčkim partizanima niti su bili žrtve planirane njemačke odmazde, nego su pobijeni bez ikakva razloga. Koristeći opširne arhivske izvore i različite metodološke obrasce, autor iz mikroperspektive pokušava objasniti postupke počinitelja masakra u Distomu.

U trećem dijelu zbornika nalaze se radovi koji na određenim mjesnim primjerima prikazuju stradanje Židova u holokaustu.

Nadège Ragaru u članku „The madding clocks of local persecution: Anti-Jewish policies in Bitola under Bulgarian occupation (1941-1943)” (str. 161–195) prikazuje položaj židovske zajednice u Bitolju nakon što je Bugarska 1941. anektirala Makedoniju. Na temelju opširne literature i arhivskih izvora iz Središnjega državnog arhiva u Sofiji autorica je prikazala provođenje pro-židovskih mjera u Bitolju sve do njihove deportacije u njemačke logore po-

četkom 1943. godine. Sve to opisano je u kontekstu opće bugarske politike u anektiranoj Makedoniji. Autorica također opisuje na koje su načine Židovi iz Bitolja pokušavali zaštititi svoju egzistenciju, odnosno spasiti živote.

Leon Saltiel u članku „Resistance or collaboration? The Greek Christian elites of Thessaloniki facing the Holocaust (1941-1943)” (str. 196–213) prikazuje kako su se grčke elite Soluna odnosile prema inače brojnoj židovskoj zajednici toga grada u okolnostima njemačke okupacije, koja je Židove izložila različitim oblicima progona. Konačno su tijekom 1943. solunski Židovi deportirani u njemačke logore, gdje su pobijeni. Autor objašnjava držanje grčkih elita u Solunu prema Židovima i koji su sve razlozi vodili tome da se prema stradanju Židova odnose pasivno ili da antisemitske mjere podržavaju ili u njima sudjeluju.

Marija Vulesica u članku „Being a Jew in Zagreb in 1941: Life and death of Lavoslav Schick” (str. 214–233) na primjeru zagrebačkoga odvjetnika Lavoslava Schicka, Židova, istaknutoga cionista, prikazuje stradanje Židova u Zagrebu, odnosno u NDH. Schick je krajem 1941. deportiran u logor Jasenovac, gdje je ubrzo ubijen ili je umro. Autorica članka temeljito je pregledala sve raspoložive izvore da bi opisala Schickov život i njegovo konačno stradanje pod režimom NDH. Detaljnim opisom jedne sudbine i jednoga stradanja upotpunjava se i šira slika o tome kako je NDH progonila i uništavala židovsku zajednicu. No, kako upozorava autorica, unatoč temeljitom istraživanju, fragmentarnost ili/i kontradiktornost izvora jednostavno ne omogućava da se točno ustanove određeni dijelovi Schickova života i konačnoga stradanja.

U četvrtom i posljednjem dijelu zbornika, koji se bavi svakodnevnim životom pod okupacijom, nalazi se jedan članak. To je prilog Dejana Zeca „Escape into normality: Entertainment and propaganda in Belgrade during the occupation (1941-1944)” (str. 237–260), u kojem su prikazani oblici zabave, od filma do sporta, koji su postojali u Beogradu za vrijeme njemačke okupacije, odnosno vlade generala Milana Nedića. Autor raščlanjuje koji su bili ciljevi onih koji su organizirali te zabavne sadržaje i kakva je bila njihova percepcija među stanovništvom, primjerice zašto su građani prisustvovali nekim od takvih oblika zabave i prihvaćali ih ili su takvu zabavu odbijali, pokazujući svoje nezadovoljstvo okupacijom.

Na kraju zbornika je epilog, odnosno članak Sabine Rutar „(Re-)Scaling the Second World War: Regimes of historicity and the legacies of the Cold War in Europe” (str. 263–281) u kojem autorica razmatra promjene u historiografiji i poimanju Drugoga svjetskog rata u sklopu raznih promjena koje su se u međuvremenu dogodile u Europi. Nakon Drugoga svjetskog rata Europa se našla u hladnoratovskom kontekstu, a nakon sloma komunističkoga bloka upravo će na području bivše Jugoslavije tijekom 1990-ih doći do velikih ratnih sukoba i novih stradanja civilnoga stanovništva. Sve te promjene utjecale su i na percepciju i način pisanja o Drugom svjetskom ratu te autorica kroz te okvire ponovno komentira neke od glavnih značajki članaka objavljenih u ovom zborniku.

Riječ je o vrijednom zborniku koji raznolikošću tema i širinom metodoloških pristupa u objavljenim člancima može dati poticaj i našim istraživačima kako se istraživanjem različitih aspekata Drugoga svjetskog rata na mjesnoj razini može doći do kvalitetnih novih spoznaja koje će upotpuniti bolje poznavanje ove teme u širem smislu.

NIKICA BARIĆ